

هیئت منصفه از درچه هنر هفتم

قضاوت دموکراتیک یا اخلاق‌گرایی در محاکمه، عناوینی که فیلم ۱۲ مرد خشمگین به تصویر کشیده است

بررسی حقوقی هیئت منصفه در دادگاه تاکنون به ندرت به چالش کشیده شده است. هیئت منصفه تصمیم‌گیر نهایی یک پرونده نیست اما در رأی قاضی اثری مهم دارد. یک فیلم انگلیسی روانی‌گرای جالب از هیئت منصفه ارائه داده که نگاهی به جزئیات حقوقی آن برای مخاطب عام بسیار جالب است.

فیلم ۱۲ مرد خشمگین اثری در ژانر درام دادگاهی است که روایتگر جلسه هیئت منصفه برای مشخص شدن نتیجه یک پرونده قتل است. پرونده‌ای که در آن یک پسر ۱۸ ساله متهم به قتل پدر خود شده و قرار است با تصمیم هیئت منصفه به اعدام یا صندلی الکتریکی محکوم شود. این فیلم جزو ۲۵۰ فیلم برتر سایت حقوقی IMDb است و همواره مورد تحسین منتقدان و مخاطبان قرار گرفته است.

ماجرای حقوقی «کامن لا»

فیلم درباره ۱۲ مرد در هیئت منصفه یک دادگاه است که در زمان تنفس و قبل از اخذ رأی نهایی دورهم جمع می‌شوند. همه اعضا معتقدند مظنون گناهکار است، به جز یکی از اعضای هیئت، یعنی مرد شماره هشت؛ با بازی هنری فوندا، که با رأی گناهکار بودن موافق نیست و شک‌هایی دارد.

با توجه به اینکه تمام حقایق اثبات می‌کند که فرد مظنون، گناهکار است، اعضا کنجکاو می‌شوند که چگونه او در این مورد مشکوک است و او دلایل خود را توضیح می‌دهد.

هیئت منصفه جمعی از افراد سوگندخورده هستند که در یک دادگاه به ارائه رسمی یک حکم بی‌طرفانه (پیدا کردن واقعیت در یک مسئله قضایی) یا برای تعیین مجازات یا قضاوت می‌پردازند. در دوران مدرن نقش هیئت منصفه در دادگاه معلوم کردن گناهکار بودن یا نبودن متهم در یک جرم و جنایت است.

در کشور ما هیئت منصفه تنها در تعدادی از دادگاه‌های خاص به طور محدود وجود دارد و نقش آن مشورتی است. در حالی که در کشورهای «کامن لا» در تمام دادگاه‌ها وجود دارد و دایره اختیارات آن گسترده‌تر است.

کامن لا (Common law) که به حقوق عرفی، نظام روی قضایی و سابقه قضایی هم معروف است، نوعی نظام حقوقی است که از سال ۱۰۶۶ میلادی به بعد توسط دادگاه‌های سلطنتی انگلستان ایجاد شد. کامن لا به معنی حقوق مشترک است. صفت مشترک در این کلمه به اجزای آن در تمامی قلمرو کشور انگلستان اشاره دارد با توجه به اینکه پیش از پیدایش این نظام دادگاه‌های محلی بر اساس عرف‌های محلی حکم می‌دادند. در واقع نظام حقوق کامن لا اساساً حقوق ساخته دست قضاوت دادگاه‌ها است تا قوانین مصوب قوه مقننه و اقدامات اجرایی قوه مجریه.

ماجرای هیئت منصفه در ایران

اجبار حضور هیئت منصفه در دادگاه‌های سیاسی و مطبوعاتی با توجه به اصل ۹۹ متمم قانون اساسی مشروطه بود. نخستین بار پس از تصویب این قانون در زمان پهلوی اول بود که دادگاهی مطبوعاتی با حضور هیئت منصفه تشکیل شد.

این دادگاه برای رسیدگی به شکایات وزارت معارف و وقت از روزنامه حبل‌المتین به مدیر مسئولی میرزا حسن شیرازی تشکیل شد. در نهایت هم حکم به توقیف روزنامه و دستگیری مدیر مسئول آن داد. اما در آن زمان هنوز قانونی برای تعیین اعضای هیئت منصفه وجود نداشت و به همین دلیل نیز اعضای این هیئت را دادگاه تعیین کرد.

در زمان پهلوی دوم نیز جرایم سیاسی اکثراً در دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شد و اگر هم هیئت منصفه‌ای وجود داشت، از فلسفه وجودی آن دور بود. حضور هیئت منصفه در جمهوری اسلامی در

دادگاه مطبوعات و اخیراً در دادگاه جرایم سیاسی اما اجرایی می‌شود.

طبق قانون در بسیاری از کشورها رأی هیئت منصفه ارزش اکثریت‌محور ندارد و روند صدور حکم تا هم‌نظر شدن تمامی اعضا به طول می‌انجامد. یعنی باید در مورد هر رأی تمام اعضا به اجماع برسند. همچنین اعضای هیئت منصفه عموماً از اقلات مختلف جامعه هستند که لزوماً از دانش حقوقی کافی برخوردار نیستند. هیئت منصفه به این شکل همواره موافقان و مخالفانی داشته است. موافقان معتقدند حضور افراد مختلف از اقسام مختلف می‌تواند باعث اجرای بهتر عدالت شود چراکه اصولاً حقوقدانان نگاه انسانی و عاطفی به متهم ندارند.

حقوق نیز متعلق به وجدان همه مردم و خرد جمعی است و افراد خاصی نمی‌توانند ادعا کنند که بهتر می‌توانند نتیجه‌گیری کنند. در فیلم مشاهده می‌کنیم که افراد مختلف بسا نگرش‌ها و شغل‌های مختلفی حضور داشتند و هر کدام به نوبه خود از بخشی از حقیقت پرده برداشتند و توانستند نظرات همدیگر را تغییر دهند.

از سویی نیز هیئت منصفه نماینده مردم در اجرای قانون توسط حکومت است. مردم رأی که خود در آن نقش داشته باشند را بهتر می‌پذیرند. مخالفان وجود هیئت منصفه نیز به نکاتی اشاره می‌کنند؛ از جمله آنها، تأثیر جو و فضا بر مردم است. در فیلم نیز مشاهده می‌شود که گرمای هوا در رأی هیئت تأثیرگذار بود. همچنین مردم عادی بیشتر تحت تأثیر عواطف و احساسات خود قرار می‌گیرند. چنانچه در فیلم، رابطه عاطفی نه چندان موفق یکی از اعضا با پسرش باعث شده بود نتواند درست و منطقی تصمیم بگیرد.

تردید در جرم متهم

نکته حائز اهمیت دیگر این است که هنری فوندا (عضو هیئت منصفه) هیچ‌گاه با قاطعیت، بی‌گناهی متهم را تأیید نمی‌کند؛ او در طول فیلم از جملاتی مثل «می‌دانم، مطمئن نیستم و شک دارم» استفاده می‌کند و در اوقات دیگر افراد نیز با صحبت از شک

منطقی، محکوم کردن کسی را که نسبت به جرم او تردید وجود دارد، غیراخلاقی می‌دانست. این مطلب، بیانگر اصل برائت در حقوق است. اصل برائت یعنی هر شخصی که متهم به ارتکاب یک جرم کیفری می‌شود، حق دارد که بی‌گناه فرض شود مگر اینکه تقصیرش، مطابق قانون در یک دادگاه علنی اثبات شود.

هنری فوندا از ابتدا با مطرح کردن شک خود نسبت به بی‌گناه بودن متهم، تأکید می‌کند که اگر از گناهکاری او مطمئن نیستیم، او را بی‌گناه بدانیم. در ادامه نیز افراد دیگری که به او ملحق می‌شوند، بر همین نکته پافشاری می‌کنند. این موضوع بحث‌هایی که در مخالفت با اعدام مطرح می‌شود نیز نقش اساسی دارد. افراد با در نظر گرفتن امکان نارسایی سیستم قضایی و برقرار نشدن عدالت سعی در حذف مجازات سلب حیات دارند. ایده اصلی این افراد این است که در چنین موقعیتی بهتر است فرد گناهکار را تبرئه کنیم یا یک فرد بی‌گناه را محکوم؟ در فیلم نیز هنری فوندا در ابتدا به این

دلیل مخالفت کرد که به گفته خودش نمی‌توان بدون بحث، جوانی را قصاص کرد. در ادامه هم دیگر افراد هر یک با همین فرضیه که با حدس و گمان نمی‌توان کسی را محکوم کرد، از رأی خود مبتنی بر محکومیت متهم باز گفتند.

نقد جدی حقوق کیفری

در کنار نگاه منتقدانه این نوع فیلم‌ها در نظام قضایی، فیلم به طور کلی آشکارا به ستایش قانون می‌پردازد و در نهایت نشان می‌دهد که با اجرای صحیح قانون در دادگاه‌ها می‌توان به عدالت رسید. جریان دادرسی در فیلم ۱۲ مرد خشمگین، به طور کلی در فضای حقیقت‌آور اتاکی سپری می‌شود که در آن محاکمه قتل عمدی یک متهم بر گزار شده است و هیئت منصفه در حال بررسی موضوع و صدور رأی خود درباره تقصیر متهم هستند. این فیلم در نگاه اول، گویا در نقد جدی حقوق کیفری دنبال می‌شود زیرا فقط تعداد اندکی از اعضای هیئت منصفه به مراحل دادرسی اهمیت می‌دهند و اکثر تلاشی در جهت پی بردن به حقیقت نمی‌کنند، چنان که یکی می‌خواهد هر چه زودتر رأی به تقصیر متهم بدهد تا به مسابقه بیس‌بال خود برسد و دیگری چنین نتیجه‌گیری می‌کند که چون متهم یک خارجی است احتمالاً مجرم است!

با وجود این، فیلم ۱۲ مرد خشمگین نشان می‌دهد که یک فرد تنها اما شجاع می‌تواند اجرای عدالت را تضمین کند. این فیلم به نشان می‌دهد که سیستم کیفری ممکن است بی‌نقص نباشد اما در نهایت کارآمد است؛ در واقع این سیستم نمونه کوچکی است از فرآیند دادرسی مردمی، که رکن آن اجماع و توافق عمومی بوده و اخراً لمر به تصمیم عادلانه می‌انجامد. از مهم‌ترین مؤلفه‌های فیلم، تک‌لو کیشینی بودن آن است. با اینکه تمام داستان آن در یک اتاق می‌گذرد اما فیلمنامه مستحکم فیلم، بازی روان بازیگران و از همه مهم‌تر کارگردانی مؤثر لومت باعث شده تماشاگر تا پایان ماجرا همراه شود.

* کارشناس ارشد حقوق از دانشگاه تهران

دیدهبان

وحدت برای یک هدف

شماره چهل و یکم نشریه «دیدنو» به همت انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی منتشر شد. در شماره چهل و یکم این نشریه به مدیر مسئولی زینب‌سادات قریشی محمدی و

سردبیری فاطمه‌سادات مرتضوی به موضوعات حقوقی جالبی اشاره می‌شود. اینکه چرا رئیس قوه قضائیه هم‌زمان در دوره کاندیداتوری ریاست دستگاه قضا را هم برعهده دارد و بررسی ابعاد حقوقی این نوع مسائل در دوره انتخابات ریاست جمهوری از مطالب جالب این شماره دیدنو است. از جمله موضوعات دیگری که در این نشریه مطالعه می‌کنید، می‌توان به موضوع وحدت برای یک هدف، بهانه ما شدن، با هم برای ایران، جامعه‌پذیری سیاسی و نان و رأی اشاره کرد.

حاشیه‌های انتخابات

شماره صد و نود نشریه «قدم» به همت انجمن اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران منتشر شد. در شماره صد و نود نشریه «قدم» به مدیر مسئولی امیرحسین ناصحی و سردبیری کیمیا

محمدزاده به موضوعات اجتماعی و حقوقی پرداخته شده است. از جمله موضوعاتی که در این نشریه منتشر شده، می‌توان به موضوع بانوان؛ کانونی در حاشیه، بیداری دیپلماسی، آرزویی نه چندان غریب و میوه‌های نارس برجام اشاره کرد. بررسی ابعاد حقوقی جدید برجام و نگاهی حقوقی به حاشیه‌های انتخابات از دیگر موضوعات این نشریه است.

میان خوف و رجا

حالی است عارف را

شماره هشتم ماهنامه «خط بهشتی» به همت بسیج دانشجویی دانشگاه علوم قضایی منتشر شد. در شماره صد و نود نشریه «قدم» به مدیر مسئولی نیما صوری و سردبیری صادق بشیره

به موضوعات حقوقی انتخابات پرداخته شده است. از جمله موضوعاتی که در این نشریه مطالعه می‌کنید، می‌توان به موضوع میان خوف و رجا حالتی است عارف‌اران، زن و مسئله رجل سیاسی، حضور نظامیان در انتخابات، آری بسا خبر و چالش مشارکت در انتخابات اشاره کرد. در این شماره از نشریه حقوقدانان مختلف به ابعاد حقوقی انتخابات از تبلیغات آن و نام‌نویسی گرفته تا شیوه برگزاری آن پرداخته‌اند که مجموعه جالبی از مطالب حقوقی انتخاباتی را شامل شده است.

هشتک انتخابات

شماره شانزدهم نشریه سیاسی اجتماعی «سدید» به همت بسیج دانشجویی دانشگاه آزاد واحد خوراسگان منتشر شد. در این شماره از نشریه سیاسی اجتماعی «سدید» به مدیر مسئولی محمدحسین حکیم‌اللهی

و سردبیری سجاد ابونئی به موضوعات حقوقی روز پرداخته شده است. از جمله موضوعاتی که در این نشریه مطالعه می‌کنید، می‌توان به موضوع گذر از جناح‌ها، پایان یک تکرار، انتخابات و آقای رئیس اشاره کرد.

پاسداری از مشارکت

به همت اتحادیه دفتر تحکیم‌وحدت، ویژه‌نامه انتخاباتی نشریه «تحکیم» با موضوع مشارکت منتشر شد. در ویژه‌نامه دفتر تحکیم وحدت به مدیر مسئولی و سردبیری محمد گودرزی به بررسی

حقوقی مسئله‌های انتخابات ریاست جمهوری و مشارکت در آن پرداخته می‌شود. از جمله موضوعاتی که در این نشریه منتشر شده، می‌توان به پاسداران جمهور، جایگاه تشکل‌های مردمی در افزایش مشارکت، از بین رفتن مصرف‌گرایی مطلق، افزایش مشارکت اندر احوالات احزاب، انتخابات الکترونیک، شورایی که باید نگهدارند، رابطه و تأثیر صداسویما یا مشارکت، سیمای خیمه‌شب‌بازی، از هم پاشیده و بیعت اجباری به همراه مصاحبه با حجت‌الاسلام دکتر جلیل محبی، محمد و عجم‌زاده، جواد علیپور و محمدرضا پورجباری اشاره کرد.

زندان، بزرگ‌ترین ایراد حقوقی مهریه

مستحق دریافت مهریه می‌باشد که بتواند استطاعت مالی مرد را در دادگاه اثبات کند.

مهم‌ترین سؤال مردها در خصوص پرداخت مهریه در زمانی است که اگر زن به مرد خیانت کند و رابطه نامشروع با مرد دیگری داشته باشد آیا مرد باز هم باید به زن خود مهریه پرداخت کند؟ در پاسخ به این سؤال باید بگوییم آری، پرداخت مهریه از جانب زوج به زوج هیچ ارتباطی به خیانت زن یا داشتن رابطه نامشروع او با فرد دیگری یا ترک منزل از سمت زوج و... ندارد. به‌طور کلی در خصوص این سؤال باید بگوییم مهریه بدهی مرد به زن است و مرد تحت هر شرایطی باید مهریه را به زن پرداخت کند.

سؤال مهم دیگر در خصوص پرداخت مهریه از سمت پدر شوهر به عروس خود می‌باشد. در پاسخ به این سؤال باید گفت اصولاً پدر شوهر هیچ‌گونه مسئولیتی در خصوص پرداخت مهریه به عروس خود ندارد. اما گاهی اوقات ممکن است پدر شوهر ضمن عقد نکاح یا در قراردادی جداگانه تعهد یا ضمانتی می‌کند که اگر پسر مهریه عروس را پرداخت نکند من ضامن پرداخت مهریه به عروس خود هستم. در این صورت پدر شوهر باید مهریه را پرداخت کند. پیشنهاد من به عنوان یک پژوهشگر علم حقوق این است که پدرهای محترم در این مورد احساسی عمل نکنند و تحت هیچ شرایطی چنین تعهدی را انجام ندهند چراکه اصلاً تعهد مناسبی نیست.

سؤال بعدی در خصوص پرداخت مهریه به سکه یا طلا در سال‌های

کند، و مازاد بر ۱۱۰ عدد سکه ملات مرد ملاک است که بار اثبات آن به عهده طلبکار (یعنی زن) می‌باشد.

نکته مهم در خصوص مهریه که شاید خیلی‌ها در مورد آن آگاهی نداشته باشند یا اگر آگاهی دارند سوالاتی برایشان در این زمینه مطرح است این است که مهریه عندالمطالبه باشد یا عندالاستطاعه. به زبان خیلی ساده عندالمطالبه بودن مهریه یعنی به محض انعقاد عقد نکاح زن مالک مهریه می‌شود و هر زمان که بخواهد می‌تواند آن را مطالبه کند. اما عندالاستطاعه بودن یعنی پرداخت مهریه به محض مطالبه زن انجام نمی‌شود بلکه بستگی به استطاعت و توانایی مالی مرد دارد. به زبان ساده‌تر مهریه عندالاستطاعه یعنی زن زمانی

در قانون و حقوق خانواده کشور ما بیان شده است که مرد در صورت ازدواج

پادداشت امیرحسین صفدری*

کردن به زن مهریه بدهد. در خصوص پرداخت مهریه از سمت زوج به زوج سوالات زیادی مطرح است که مهم‌ترین این سوالات در خصوص چگونگی پرداخت مهریه و ضمانت اجرای عدم پرداخت مهریه به زوج می‌باشد. باید بگوییم اصولاً زندان برای مهریه امری دارای ایراد است چراکه ماهیت ازدواج کردن و تشکیل خانواده سعادت، آرامش و تعامل بین زن و مرد می‌باشد. حال اگر زوج به علت ناتوانی در پرداخت مهریه زندانی شود این مسئله قطعاً دور از ماهیت ازدواج و تشکیل خانواده است و زندانی کردن مرد بی‌شک باعث کاهش ازدواج و رو آوردن جوانان به سمت ازدواج سفید می‌باشد.

مطابق ماده ۲۲ قانون حمایت خانواده هرگاه مهریه در زمان وقوع تا ۱۱۰ عدد سکه تمام پهار آزادی یا معادل آن باشد، وصول آن مشمول مقررات ماده ۲ قانون اجرای محکومیت‌های مالی است و چنانچه مهریه بیشتر از این میزان باشد در خصوص مازاد، فقط ملات زوج ملاک پرداخت است و رعایت مقررات مربوط به محاسبه مهریه به نرخ روز کماکان الزامی است. به زبان ساده‌تر قانونگذار ما در ماده ۲۲ می‌خواهد بگوید ملات (ضد اعسار است که در فقه به آن پيسار هم گفته می‌شود) مرد برای پرداخت ۱۱۰ عدد سکه یا معادل آن به صورت یکجا در نظر گرفته شده که باید به همسر خودش پرداخت